

Aproximació geolingüística als parlars de les Guillerries: notes de presentació

JORDI DORCA

Filòleg

Quaderns de la Selva, 22 (2010), 147-160

Recollim aquí els nostres primers comentaris i impressions relatius al treball de camp que del 2006 ençà hem dut a terme a la comarca natural de les Guilleries i que vam iniciar amb el propòsit d'oferir-vos d'aquí a uns anys —espero que no gaires— una obra monogràfica, de detallada descripció dialectal.

He de reconèixer, de bon principi, i sense que això s'hagi d'interpretar com un tòpic dels més rebullits, que el viatge de col·lecta de dades lingüístiques per les Guilleries ha estat, efectivament, un viatge apassionant i extraordinàriament enriquidor. Humanament i lingüística. I dic enriquidor perquè en l'estudi de la geovariació per mitjà de recerques monogràfiques (generalment centrades en comarques naturals prou definides o en municipis de fort caràcter), l'equipatge vital —el nostre, per descomptat, i acompassadament el dels nostres entrevistats, però sobretot aquest darrer— hi té una importància cabdal i decisiva, car en depèn l'èxit de l'escorcoll i una exacta arplega de dades. L'empatia, que en diuen ara, hi és un factor determinant.

La relació amb l'entorn i amb la cultura material (i immaterial) hi acaba de fer el tomb, i aquesta relació, esdevinguda trilateral, és la que al capdavant constitueix la peça clau d'aquest procés d'aprenentatge del qual l'entrevistador, si en sap prou —si és un bon aprenent, i això no és segur que sempre hagi estat així—, en pot eixir molt acrescut, i tal vegada renovat, en la seva dimensió com a persona i com a estudiós del llenguatge.

Mètode

Tot això es correspon, és clar, amb un mètode precís però flexible, a saber, el de la metodologia oral segons les bases establertes per la dialectologia tal com s'ha exercit durant els darrers cent anys i fins al dia d'avui.¹ Aquestes premisses, adaptades a la nostra experiència de cada moment i a les circumstàncies locals i personals que ens ha imposat la zona objecte d'estudi, s'han traduït, en el cas de les Guilleries, en una recollida de dades basada en entrevistes força breus, cadascuna de les quals d'una durada inferior als 90 minuts, amb el benentès, però, que després de la primera entrevista, l'enquestador —és a dir, jo mateix—, persistent de mena, però sense coercions, sempre ha maldat per concertar *in situ* altres sessions amb el mateix informant i de manera successiva (entre 5 i 10, en total, depenent de l'indret i, com és natural, de la disponibilitat de l'informant de referència); s'ha tingut cura, així mateix, que entre cada sessió (generalment enregistrada en magnetòfon en el domicili particular de l'informador) hi hagués un marge de separació suficient: setmanal, o bé de mitja setmana (gravacions en dilluns i en divendres, per exemple, que és així com ho hem fet al més sovint

1 Metodològicament parlant, prenc com a referència el llibre intitulat *Introducció a la dialectologia*, del professor Joan Veny, publicat l'any 1985, i tinc en consideració, igualment, les reflexions i formulacions de cara al futur que apareixen en el volum *Els mètodes en dialectologia: continuïtat o alternativa?*, del 2005, que recull l'aplec de ponències presentades a la I Jornada de l'Associació d'Amics del Professor Antoni M. Badia i Margarit que es va dur a terme el dia 11 de març de 2004.

i com a nosaltres ens ha anat més bé de fer-ho); tanmateix, en alguns indrets (Arbúcies, la Celler de Ter, Sant Hilari Sacalm, Santa Coloma de Farners), s'ha actuat de manera un xic diferent: en corrua, podríem dir-ne, és a dir, alliberant el primer informador després de la primera sessió, o bé al cap d'unes poques sessions, i concertant a continuació altres entrevistes amb altres persones del mateix municipi, les quals molt sovint havien estat recomanades o suggerides per aquell primer informador de referència; de manera excepcional, al terme d'Anglès, i només en aquest terme, s'ha procedit d'acord amb una altra pauta, la de «concentració»: la de convocar, per a cada sessió, un conjunt de tres o quatre informadors, gairebé sempre els mateixos, talment una trobada d'amics; aquest darrer procediment anava bé per repartir la càrrega dels qüestionaris entre diferents persones i alhora creava un compromís gairebé escolar entre els assistents, però té l'inconvenient que en alguns moments, per la concurrència de veus diverses, es pot arribar a produir l'efecte guirigall, tan temut.

Tot amb tot, convé advertir que sempre hem fet per manera d'ajustar-nos a les característiques clàssiques pel que fa als informadors, que hom resumeix amb la sigla NORMs: *non-mobile older rural males* (sedentarietat, pertinença al primer tram generacional, extracció rural i sexe masculí).²

A hores d'ara, en el moment en què ja podem considerar enllestida la fase d'arreglada de dades, hem indicar que el col·lorari d'informants (majoritàriament homes, sovint octogenaris) ha estat prou nombrós i variat en la seva composició final. A tots ells els hem d'agrair la seva participació i el compromís amb la recerca. Persones de bosc destacadament (a Tavèrnoles, o a Viladrau), amb universalitat de coneixements sobre aquest entorn; caçadors (a Vilanova de Sau), amb informació lèxica ben precisa i sucosa; carboners (a Castanyet), amb belles referències, molt espontànies, sobre l'argot d'aquest ofici ja extingit; carnisers (a la Celler de Ter), amb gran vocació de difusió i socialització dels seus coneixements vastíssims; pastors (a Sant Hilari Sacalm, de l'àrea de Querós), força allunyats de la llengua estàndard; roders (a la Celler de Ter), productors de les contalles boscanes més suggerents i exquisides; traginers (a Anglès), de llenguatge rotund i esqueixat; propietaris rurals de condició diversa (de Cladells, de Sant Pere Cercada, de Joanet d'Arbúcies), històricament molt arrelats en el seu punt geogràfic. I sobretot pagesos, és clar: propietaris o masovers, una munió de pagesos s'han avingut a conversar amb nosaltres (a Arbúcies, Espinelves, Folgueroles, Osor, Sant Hilari Sacalm, Sant Julià de Vilatorrada, Sant Sadurní d'Osormort, Susqueda), tot i que tampoc no hi han mancat els més «urbans»: vilatans d'Amer³, d'Anglès, de la Celler de Ter o de Sant Hilari Sacalm, alguns dels quals eren barbers (com a

2 Fem referència a les pautes de J. K. Chambers i Trudgen i Peter Trudgill, contingudes a *Dialectology*. Cambridge: Cambridge University Press, 1980, p. 33-35.

3 La inclusió d'aquest terme municipal no hi era obligada, en aquesta recerca, atès que no pertany, en rigor, a la comarca de les Guilleries; però es pot justificar pel nostre interès d'oferir una bona descripció, àmplia i generosa, especialment en els punts de contacte, punts «fronterers», entre diverses àrees ja estudiades per mitjà de recerques monogràfiques (veg. bibliografia).

Sant Hilari Sacalm) i gaudidors, aquests, d'una perspectiva única i ben albiradora dels contrastos lingüístics de la comarca.

Qüestionaris i conversa. Aquests són, efectivament, els dos grans mitjans, els dos grans pilars de la recerca de gènere monogràfic, que hom sol posar en joc per mirar de crear l'adequada atmosfera de familiaritat i confiança: és a dir, l'ambient d'espontaneïtat en què han de brollar les formes fresquíssimes i genuïnes, les cobejades traces locals. I no són incompatibles, és clar. Del qüestionari es pot passar a la conversa, i de la conversa al qüestionari. Ja ho diuen: una cosa porta l'altra.

I això l'enquestador ho sap, o ho ha de saber. Les qüestions que figuren en el seu guió flexible només són això: qüestions d'un guió flexible. Guió necessari i imprescindible, i tant que sí, però flexible al capdavant. L'entrevistador —si resulta, com en aquest cas, que recull dades per a una monografia— ho ha d'entomar tot de la millor manera possible i admetre de bon grat les digressions, els parers de l'enquestat, els comentaris laterals, encoratjant els etnotextos, si n'és el cas, i acceptar, en fi, tot allò que bonament sorgeix de les qüestions formulades, com un regal de la recerca. De temps —sempre ho penso—, ja n'hi haurà per recaptar els resultats de les qüestions pendents, i més en el nostre cas, que tendim a programar un nombre considerable de sessions per a cada municipi i a no estalviar-hi visites, tantes com calgui.

I a l'inrevés. La conversa ben portada, mínimament dirigida i ben seguida pel lingüista, sempre acaba suggerint qüestions noves, que tant poden valdre per a la mateixa sessió, i ser-hi formulades llavors mateix, com per a entrevistes posteriors o per a recerques paral·leles. Sovint s'ha pogut comprovar que allò que, infructuosament, i amb tant de deler, cercàvem, acaba essent senzillament aclarit pel riu generós de la conversa. Això ho hem vist en relació amb alguns dels aspectes, sobretot gramaticals (morfològics i sintàctics), que més dubtosos teníem: no ha calgut, aleshores, demanar res, ni fer servir l'extorsió, ni cap acrobàcia estranya.

És d'aquesta manera, doncs, que la formulació de qüestions diverses, en un nombre mínim d'un centenar —la part nuclear, aquesta sí, hi és irrenunciable— ens servirà en aquesta ocasió per elaborar una modesta representació cartogràfica dels resultats obtinguts en aquesta comarca natural. En aquest darrer sentit, s'ha parat molta atenció a compilar tot allò que dona un relleu particular a la seva condició de sector de transició cap a les terres més septentrionals del català central. Les isoglosses que n'han de sortir reflectiran sens dubte aquesta particularitat i segurament ressaltaran, en la línia històrica, alguns canvis en curs.

Fonts complementàries

De dues menes: orals i escrites. Pel que fa referència a les primeres, hem pogut comptar amb els enregistraments de conversa, d'orientació etnogràfica, que ens han facilitat els amics del MEMGA (Museu Etnològic del Montseny la Gabella); i així mateix hem pogut treballar amb una tria molt valuosa, feta a consciència pel recopilador, dels enregistraments de conversa de la fonoteca del

senyor Rafel Vilà, filòleg, arbucienc molt interessat per l'ornitologia i pel lèxic de la indústria de la poma; finalment, i en època recent, i gràcies al suggeriment que ens féu Joaquim Puigdemont, hi hem pogut afegir una mostra destacada d'un dels enregistraments, d'orientació antropològica, dipositats a l'Arxiu Comarcal de la Selva per la senyora Marta Martí i fets per ella mateixa a una informant del municipi de Brunyola, tan proper a la nostra zona objecte d'estudi. De les unes i de les altres hem pogut treure algunes conclusions, conclusions primerenques, encara no definitives: entre altres, hem observat el retrocés dels imperfets del tipus *covia* o *trevia* al terme d'Arbúcies (en comparació amb les dades que figuren a la *Flexió verbal*, veg. bibliografia) i detalls d'interès relacionats amb el canvi *cantava* > *cantau(a)* al terme de Brunyola.

Pel que fa referència a les fonts escrites, aquestes provenen sobretot de l'obra narrativa d'Anton Busquets, un buidatge de la qual ha servit per confrontar el que aquest autor escrivia amb la «realitat» de la llengua actual; aquest buidatge ha donat lloc a diverses qüestions formulades justament per verificar l'actualitat d'aquells usos al segle XXI. Fruit d'aquestes qüestions s'han pogut corroborar, entre altres coses, elements del lèxic com ara *acabacases* 'malgastador' (Espinelles, Folgueroles), *bufat* 'ebri' (Tavernoles), *cinglantada* (Arbúcies), *copsar* 'agafar al vol' (Sant Hilari Sacalm), *corbo* 'geperut' (Arbúcies, Osor, Susqueda, Viladrau), *llampus* '(expressió de sorpresa)' (Espinelles, Folgueroles), *pungó* 'plaga (en sentit figurat)' (Osor: «criar un *pungó*», dit dels alumnes sapastres), *roquill* 'ansat petit' (Espinelles); i locucions com ara *de cada cent en quaranta* 'ocasionalment, rares vegades' (Anglès, Arbúcies, Osor, Santa Coloma, Viladrau) o la locució *de rerescules* 'de recules' (Amer, Anglès, Osor, Sant Hilari Sacalm, Santa Coloma de Farners). Fem constar, però, que en la nostra manera de procedir, sense aquesta validació, sense l'aval i el reconeixement dels parlants actuals, no considerem procedent, ni segura, l'atribució dels elements lingüístics en qüestió als diferents punts explorats i, per tant, resten sense confirmar uns quants dels elements lèxics i fraseològics que havíem identificat com a elements de gust local en el buidatge de la seva prosa: entre altres, la locució *a peu cloc* 'a peu coix' (que l'ALDC, 614, situa en punts del Baix Empordà).

Variació interna

La comarca que tot just hem acabat d'escorcollar és, sens dubte, una regió de grans contrastos, molt extensa, i majorment repartida, com sabem, entre els bisbats de Girona i de Vic, i entre les comarques de la Selva i d'Osona; és precisament per aquest motiu que hem volgut que la recerca es descabdellés des del primer moment de manera pacient i atenta, però alhora amb prou celeritat: de municipi en municipi, posant-hi, per part meua, una llei de disciplina que en alguna època ha assolit un ritme mensual, és a dir, d'un terme municipal escorcollat al mes; tot això, naturalment, s'ha hagut d'adobar, cada any, amb els inevitables descansos dels períodes estivals i nadalencs.

Insisteixo: aquesta és una comarca heterogènia i molt acolorida des del punt de vista de la geovariació dins el català central, i aquesta la que més, argumentarien alguns, car ens ha ofert —o ens ho oferirà quan tinguem totes les dades processades—, un bon detall de la transició entre el català de Vic i el de Girona. Ho dic així, segons s'estila en la terminologia popular —i amb poc rigor, potser—, però m'afanyo a assenyalar que aquesta manera de veure-ho, present en alguns dels comentaris que els entrevistats ens feien, no desdiu gaire, en vista dels fets, de la interpretació que des de la geolingüística se'n pot acabar donant. Nosaltres, tanmateix, i com a norma general, ens estimem més parlar de trets o de tipologies, o encara millor, en aquest cas: de trets lingüístics de tipus septentrional. Entenem que aquesta mena trets són, específicament, els que aquesta àrea comparteix amb les regions situades més al nord del català central i fins amb el dialecte rossellonès. La referència que tenim en consideració a l'hora de determinar que un element de la llengua sigui interpretat com un tret d'identificació de modalitat septentrional la trobem en l'ALDC, i si aquesta referència encara no està disponible —atès que es tracta d'una obra en curs de publicació—, la prenem d'altres obres, atles i repertoris lèxics, com més recents millor, alguns dels quals, els més consultats per nosaltres, figuren en la bibliografia adjunta.⁴

En aquest sentit, he de remarcar que tot el que hàgim d'assenyalar en aquest nivell de precisió o de subclassificació no invalida —no invalidarà— en absolut la tradicional divisió dialectal en sis varietats (alguerès, baleàric, rossellonès, català central, català nord-occidental i valencià) amb la consabuda articulació en dos blocs verticals, l'oriental i l'occidental.

Fonètica

En fonètica —resumeixo— els contrastos interns més vistosos que s'han pogut copsar són els relatius al vocalisme tònic, a pròposit del qual destacaré el curiós i «perfecte» cas del terme d'Osor (situat al bell cor de Guillerries), on les *ee*, diguem-ho així, es pronuncien com a la Plana de Vic (és a dir: *e* oberta en el sufix *-ència*; *e* tancada en els mots *església*, *llenya* i *rei*, i també *e* tancada en el pronom *ell* i en l'infintiu *esser*), i on les *oo*, en canvi, tendeixen a pronunciar-se com a Girona i com en altres àrees septentrionals: entre altres, se'n destaca, en aquest indret, el manteniment de *O* tancada llatinovulgar en els mots del tipus *cosa*, *flor*, *hora*, *olla*, i el tancament, a la inversa, de la *O* oberta del llatí vulgar en substantius com ara *bo* o *font*, així com en mots del tipus *esponja* o *monja*.

Bé que amb alguns matisos no del tot negligibles, el vocalisme dels termes selvatans d'Arbúcies i Sant Hilari Sacalm manté la fesomia característica de la generalitat del català central i, per tant, es presenta més acostat al de la ciutat Vic que no pas al de Girona: els mots del tipus *cosa* i *hora* obren la *o* tancada del

4 Tot i amb això, la referència continua essent, moltes vegades, la de *Els parlars catalans*, de Joan Veny, que acostumem a consultar en la versió revisada del 2002.

llatí vulgar (però *flor* i *olla* la mantenen tancada), mentre els tipus representats pels mots *bo* i *monja* hi tenen *o* oberta com en la majoria del català central.

Més cap a llevant, en canvi, i ja dins del terme municipal de Santa Coloma de Farners (el qual ha estat majorment representat per informadors del sector guillerenc del municipi: Sant Pere Cercada, Sant Miquel de Cladells i Castanyet), aquest vocalisme tònic es presenta de manera híbrida i amb interessants irregularitats i polimorfismes (sobretot en el cas de les *oo*), depenent dels individus i dels indrets que aquests representaven.

Finalment, en l'angle conformat pels municipis d'Amer, Anglès i la Cellera de Ter el vocalisme tònic ens ofereix ja un aspecte decididament septentrional i ben caracteritzat, segons la nostra percepció, per la reducció sobretot del diferencial fonemàtic entre *o* oberta i *o* tancada (no tant, potser, en el cas de les *ee*). En aquests indrets les *oo* segueixen la mateixa pauta septentrional que ja hem apuntat en referir-nos al cas singularíssim d'Osor, i les *ee*, per la seva banda, tenen igualment una clara tirada septentrional: trobem, doncs, *e* tancada en el sufix *-ència*, i en canvi *e* oberta en els mots *església* i *llenya*, i també *e* oberta en el pronom *ell* i en l'infinitiu *esser*.

Pel que fa referència al vocalisme àton indicarem només que la caiguda del darrer element vocàlic en els mots esdrúixols terminats en *-ia* (elisió típica del català central del nord i dels dialectes rossellonès i baleàric) té una representació relativament escassa en aquest regió, però hi sobreviu, si més no, com a tendència estructural: *crìdori* 'cridòria' (Amer), *curri* 'cúrria' (Susqueda), *importanci* (Sant Hilari Sacalm).

Encara dins l'apartat de fonètica, no ens pot mancar un breu apunt a propòsit del fenomen conegut com a ieuisme (o iodització), atès que es tracta d'un tractament que té un pes importantíssim en baleàric i en determinades àrees del català central, però molt pressionat, en aquesta branca dialectal, per l'escomesa urbana de la llengua estàndard. En el cas concret de les Guilleries, il·lustren aquest tractament formes com ara *aguçada* 'agullada, capbussada llarga' (Osor), *daia* 'dalla' (Folgueroles, Osor, Vilanova), *magaica* 'magalló' (la Cellera), *plomai* 'carbó mal cuit' (Castanyet), *puntai* 'puntall, bec' (Tavèrnoles), *rostoi* 'rostoll' (Anglès, la Cellera), *ruscai* 'tros de suro dolent' (Santa Coloma de Farners), *xuia* 'menjada de carn de porc amb motiu de la matança' (Osor). En aquest punt mereix de ser citat el cas del substantiu *conill*, esdevingut *coní* (plural: *conís*) en la pronúncia del sector selvatà (Anglès, Arbúcies, Santa Coloma de Farners); com a nota curiosa hem pogut advertir, però, que la solució lleista és, en canvi, la pròpia de la perífrasi *anar conill* 'anar nu' (Anglès, Arbúcies).

Tot plegat ens confirma, com tantes vegades, que la iodització és, en català central, un fenomen conservador de mena, encara força persistent en l'entorn rural, però clarament regressiu en viles i ciutats, bé que amb alguns amb matisos, és clar. Es constata, en fi, que els episodis d'estigmatització hi poden tenir el seu efecte, i que aquest podria ser el cas relativament sorprenent de l'indret de Cellera de Ter (indret rural), al qual vam dedicar una tardor sencera d'entrevistes

i qüestionaris. La baixa incidència de la iodització en aquest indret potser s'hauria d'interpretar en termes psicològics i sempre per la relació opositiva, diguem-ho així, amb el terme d'Anglès (la vila veïna, tan propera, i industrial); l'escletxa de separació, local i social, entre aquests dos termes, i la consciència de baix rang que comporta el ieisme, podrien haver afavorit un efecte de recés, paradoxal, en l'indret rural.

Sigui com sigui, resta clar, com dic, que la iodització és un fenomen amb tendència regressiva en català central, el qual ha estat ben estudiat pel senyor Ferran Gironès per a la vila de Santa Coloma de Farners (article citat en la bibliografia), detalladíssim en la tria d'informadors (per sexe, per edats, per grups professionals). Parafraçant-lo a ell, m'agradaria concloure que algunes de les formes per ell reportades, igualment que algunes de les nostres, són ieistes pel fet de conèixer una sola adscripció rural, un sol carril de circulació, un sol registre, diguem-ho així; i no hi ha —sembla— opció de canvi per a aquests elements del lèxic, de manera, doncs, que no és previsible que mai esdevinguin formes lleistes: és a dir, moriran essent ieistes i sense perdre la seva condició rural.

Pel que fa al consonantisme voldria subratllar, encara, un parell de fenòmens d'interès; primer: la caiguda de *-s* en contacte amb consonant inicial del mot següent (*el dimonis, el queixals, el toros, el traginers, pel camps*), sobretot quan el primer element és la partícula *pas*: «no hi ha *pa* lleganys» (Susqueda); segon: la tendència, no sistemàtica, a palatalitzar *s* inicial en certs mots que porten contextos favorables: *xamaniat* (Folgueroles), *xíndria* (Amer, Arbúcies, Espinelves, Osor), *xingar* (Amer), *xotrac* i *xotragada* (la Cellera).

En morfologia nominal hem parat atenció a la feminització ocasional dels substantius *fred* i *foc*: «no enyórot *la fred* que passàvem» (la Cellera), «es posa a *la foc* a escalfar» (Arbúcies). Això, en realitat, solament s'ha pogut comprovar en el transcurs de la conversa espontània, atès que, segons la nostra experiència els qüestionaris, en aquest punt, no acaben de ser prou útils i aclaridors i solen produir resultats poc fiables, i fins desconcert en els enquestats. Deixem indicat, d'altra banda, que el mot *saule*, masculí en la majoria del català central, esdevé majoritàriament femení (*la saula*) en el sector selvatà de les Guillerries, llevant-hi, potser, del terme de Sant Hilari Sacalm.

En morfologia adjectival ens interessa subratllar, com a tret distintiu de la màxima importància, el tractament, no sistemàtic, segons el qual hom fa caure la vocal final en els possessius, sobretot quan aquests introdueixen noms de parentiu: *la meu mare, la teu germana, la seu cunyada*. Característica septentrional i del dialecte rossellonès, i de moltes àrees del català central del nord, que el professor Joan Veny ha pogut explicar per raons fonosintàctiques (*la meua amiga > la meu amiga*). També es dona en combinació amb noms de contingut abstracte: *la meu joventut, la teu obligació, la seu senzillesa*.

Aquest tractament és, segons s'ha pogut veure, propi de tota la regió de les Guillerries, per bé que n'hem copsat menys casos als termes ponentins d'Osona. I es constata, així mateix, que en alguns indrets són possibles (cosa que vindria a

confirmar la hipòtesi suara esmentada) les formes *meua*, *teua* i *seua* (*la meua néta*, *la teua sang*, *la seua lluita*), enregistrades en la conversa espontània de la Cellera de Ter i Anglès, les quals poden figurar en posicions altres que la d'especificador nominal: «hi havia *la família seua*», «en 'viem fet a *casa meua*, de vi», «i no era *meua*, la conilla».

A tots aquests resultats s'hi haurien d'afegir les formes *blaua*, *noua*, *toua*, *viua*, igualment presents als termes d'Amer, la Cellera de Ter i a Anglès (on ens donen també un substantiu *esclaua*, ben il·lustratiu de la mateixa tendència).

En aquest mateix sector a què ens acabem de referir —i més moderadament als indrets de Castanyet i de Sant Miquel de Cladells, tots dos del terme municipal Santa Coloma de Farners— la morfologia verbal ens ha aportat moltíssimes mostres de les realitzacions del tipus *cantau(a)* (< *cantava*), poc estudiades per la dialectologia. Vegem-ne unes quantes: *anàuem*, *aprofitaues*, *ballaua*, *començauen*, *dringaua*, *estauen*, *llevaua*, *passauen*, *picaues*, *rampinauen*, *trencaua*; vegem-ho també en alguns contextos: «es *capaua* malament i llavens era xescló», «el fusell *anaua* dintre la boixa», «i si l'*aixecaues*, no *costaua*, no *costau*», «*escombraues* i *netejaues* la gallinassa», «*anaus* amb un carro de molles», «i *quedau* presa», «la noia s'*esgarriaua*», «*estaua* ben espatllat», «encara *mamaua*, encara *mamau*». I un breu etnotext, de la Cellera de Ter:

Al rector es veu que li *agradauen* les turmes. Li *agradauen*, li *trojava* gust. I... '*nava* [la majordona] a la carnisseria... i va preguntar: «Teniu allò que porten els animals?». «Però què?», li responien. Aquella dona '*nava* diguent, però no *gosau* dir «turmes»... I *anaua* dient. Perquè eren el membres del mascle..., no *gosau* dir «turmes». *Anau*, *anau* sortint coses i... '*nava* preguntant a la carnissera... I [aquesta al final] diu: «Fote-li els collons!».

No *gosau* dir «turmes».

Es tracta, com podeu veure, d'un fenomen vivíssim, realment apassionant, que sumat als dos fenòmens de morfologia adjectival que hem esmentat abans, suggereix que ens trobem davant d'un conjunt de fets lingüístics que tal vegada podrien correspondre a una tendència de fons relacionable amb les necessitats de reajustament i de reequilibri del sistema.

A més de tot això, i atesa la seva importància geolingüística, en morfologia verbal hem de destacar, per al present d'indicatiu, les terminacions *-[ut]* i *-[uk]* (*càntoc* o *càntot*) que s'imposen —adés l'una adés l'altra— en la majoria dels termes selvatans on hem fet entrevistes. Però no en tots: en resten fora, segons les nostres primeres conclusions, els de Sant Hilari Sacalm i d'Arbúcies. Cal advertir, en relació amb això, que les formes que van acompanyades de suport dental (del tipus *càntot*) tendeixen, en diacronia, a substituir les que porten el sufix velar (del tipus *càntoc*).

Completen aquest report de característiques verbals de tipus septentrional les formes que incorporen una *-s* final reforçant la idea de pluralitat: *soms*, *sous*, *érem*s, *serem*s o *posàvem*s (a Espinelves, aquesta darrera mostra); l'aparició, sense

excepció, per tota la meitat selvatana, de formes d'infinitiu esdrúixols, com ara *conèixere*, *créixere*, *empènyere*, *estrènyere*, *néixere* (a les quals es podria afegir el cas del substantiu *fréixere* 'freixe (nom d'arbre)', registrat a Anglès); els imperfets *correvia*, *cresevia*, *covia*, *rivia* o *trevia* (propis, també, dels municipis de la Selva, però en franca regressió a Arbúcies i Sant Hilari Sacalm); i el futur i condicional de *anar*: *iré*, *iria* (Susqueda, Amer, la Cellera, Anglès). Tampoc no hi han mancat, en els enregistraments que hem dut a terme, les variants *podes*, *sabes*, *sentés*, de continuïtat occitana; algunes —no gaires— s'han pogut copsar directament en conversa espontània (Vilanova de Sau: «ara *sentés* a dir que hi posen uns claus»), i d'altres en canvi pels mitjans propis de l'extorsió, però amb bones referències i exemples al·lusius: *podes* (Amer: «no *podes* pas fer-ho, això»).

Sintaxi

En sintaxi ens han cridat l'atenció, entre altres coses, el règim preposicional de l'adjectiu *semblant*: «un semblant del rebost» (Espinelves), «era semblant d'un perol» (Viladrau), «jo sóc semblant del pare» (la Cellera); l'ús del pronom *jo* (en comptes de *mi*) en diferents casos: «contra jo» (Sant Julià de Vilatorrada), «en acabat de jo» (Susqueda), «jo penso en jo» (Anglès); la locució conjuntiva *des que*, adient amb la normativa, sentida a Anglès («tu has fet classes ara; jo des que anaua a escola que no n'havia [fetes]»), també molt viva a Collsacabra; l'ús del verb *recordar* en la seva estructura argumental antiga: «no em recorda pas» (Arbúcies), «ara no em recorda com en diem» (Osor); les clàusules condicionals de gerundi condicional: «havent-hi bona cuinera, tot és bo» (Sant Julià de Vilatorrada); i en alguns idiolectes —acabo— la conservació i preponderància de la discordança històrica, discordança de nombre, entre el verb *haver-hi* i el seu complement: «aquí hi ha els escalons» (Amer), «aquí hi havia les rodes» (Arbúcies), «n'hi ha que són motxes» (Viladrau), «no n'hi ha pa gaires» (Susqueda).

Lèxic

En el lèxic, la pertinença, o la relativa pertinença, del territori de les Guilleries a la gran regió septentrional del català central (entesa en un sentit lax i prenent, com sempre, la referència cartogràfica de l'ALDC) es pot considerar confirmada, en positiu, per la constatació d'un bon grapat d'unitats relacionades amb el cos humà.

Són, doncs, pròpies de les Guilleries, segons els nostres resultats, unitats lèxiques com ara *rodesa de cap* (ALDC, 1), *gratera* i *frissanya* (ALDC, 5), *farda* 'brossa a l'ull' (ALDC, 12), *clavia* 'turmell' (ALDC, 92), *puny* 'grapat' (ALDC, 103), *reveixins* 'repelons' (ALDC, 111), *queco* 'tartamut' (ALDC, 157), *bossoc* 'bony' (qüestió núm. 160); però hi ha, en fi, altres elements de distribució septentrional que no ens consten com a propis d'aquesta regió: *cel de la boca* 'paladar', *esquerrot* 'esquerrà', *narius* 'forats del nas', *potó* 'petó', *tacons* 'galteres', *urçol* 'mussol'.

L'enfocament comparatiu i contrastiu dóna, igualment, molts de beneficis quan fem una bona ullada, extensa i panoràmica, a tot el domini:

Retrobem, doncs, a les Guilleries, alguns elements del lèxic que ja apareixen en àrees de l'anomenat bloc occidental: *bolquet* 'carro de trabuc' (Sant Hilari Sacalm, Susqueda), localitzat en terres pirinenques occidentals per part del DCVB; *embarcar* 'encetar carrerada nova amb el carro' (Arbúcies, Folgueroles, Sant Julià), localitzat a Castelló pel mateix DCVB; *endanyar* 'irritar, produir inflamació' (Espinelves), a Tortosa i València; *estuba* 'calor intensa; bavorada' (Amer, Susqueda), a Tortosa i el Maestrat; *pixa* 'membre viril' (Arbúcies, Sant Hilari Sacalm, Susqueda, Vilanova de Sau), a Tortosa, i a Mallorca, segons el DCVB; *espinella* 'carena de la cama' (Amer), en punts del valencià meridional, segons l'ALDC, 89.

I alguns de compartits amb el dialecte baleàric: *call* 'pla de la mà' (Joanet d'Arbúcies, Espinelves, Sant Hilari Sacalm), atribuït a Menorca per l'ALDC, 101; *coll del braç* 'canell' (Vilanova de Sau), *coll des braç* a Eivissa, segons l'ALDC, 98; *fillolar* 'brotar' (Espinelves), pron. *fiolar*, també en eivissenc; *salsir*, molt comú per tota la zona i present àdhuc en les veïnes de la Plana de Vic i Collsacabra, i a Mallorca. Compteu-hi, a més, algun element fraseològic, com és ara *anar mèu* (Anglès, Santa Coloma de Farners) o *tenir el futris* (Sant Hilari Sacalm, Vilanova de Sau).

Sobresurten, en la nostra perspectiva romànica, alguns elements de continuïtat occitana, compartits amb el dialecte rossellonès: *quec* o *queco* 'tartamut' (que hi és possible en tota la zona de les Guilleries, sovint en posició dominant respecte de *tartamut*); *tabé* (en tota la zona); *rega* 'solc' (Susqueda). I alguns de nissaga francesa: *carrioter* (Anglès), *roleu* (Santa Coloma de Farners), *tampis* (per tota la zona).

S'han copsat, és clar, accepcions noves (és a dir, no consignades al DCVB per als mots en qüestió): *agullada* 'capbussada llarga' (Osor); *catafal* 'taula damunt la qual es duu a terme la matança del porc' (Arbúcies, Susqueda, Viladrau); *catafura* 'catau de sota l'escala' (Sant Sadurn d'Osormort); *entrescar* 'guiar, adreçar algú envers algun indret' (Anglès); *gueto* 'papu' (la Cellerà); *joera* 'jou d'una sola bèstia' (Arbúcies, Santa Coloma de Farners); *tasquera* 'gran quantitat d'alguna cosa' (Osor, Susqueda, Viladrau); *tèrbola* 'barbacana gran' (Viladrau); *tàvec* 'infant menut' (Amer); *tatxa* 'llombrígol' (Joanet d'Arbúcies, Sant Hilari Sacalm, Sant Miquel de Cladells, Sant Pere Cercada); *tombar* 'agafar al vol, entomar' (Espinelves, Sant Hilari Sacalm, Viladrau).

Significants nous (és a dir, sense entrada específica al DCVB): *canossa* 'bastó', amb *o* oberta (Espinelves); *carcant* 'beneit' (Santa Coloma de Farners); *enxixat* 'empiocat; ennuvolat, rúfol' (Espinelves, Osor, Susqueda, Vilanova de Sau); *esculipatu* 'solteró' (Arbúcies, Espinelves, Viladrau); *jaumic* 'corc dels llegums' (Espinelves, Viladrau), en concurrència amb *jaumet*; *llatassada* 'vergassada' (Osor, Vilanova de Sau); *saurar* 'maurar (la roba)' (Arbúcies, Folgueroles, Susqueda, Viladrau), que l'ALDC, 414, atribueix a Santa Maria de Corcó (Collsacabra); *trauca* 'gresca, renou' (Arbúcies, Osor); *xevut* 'pastís oblong, farcit de crema' (Vilanova de Sau); *xinxella* 'mentida' (Sant Miquel de Cladells).

O elements del lèxic que, vistos en la perspectiva de la nostra llengua històrica, tal vegada podrien merèixer la consideració d'arcaïsmes: *apellar* 'cridar l'animal'

(Santa Coloma de Farners); *emperò* (Amer, Susqueda, Sant Pere Cercada); *guarir* (la Cellera), pron. *gorir*, ús obsolet, sobretot per referir-se al bestiar; *jamai* (Amer, Sant Julià de Vilatorrada: «*jamai* ho firmessis, això!»); *penell* (la Cellera); *quiscun* 'qualsevol' (Amer: «hi pot pujar *quiscun*, allà dalt»); *recebre* 'anar a l'encontre d'algú que arriba' (Espinelles, Vilanova de Sau).

I belles locucions: *anar pel tros* 'anar de mal borràs' (Amer), *anar ringo-rango* 'anar coix' (Anglès), *anar talco-talco* 'desplaçar-se calmosament' (Sant Hilari Sacalm), *donar pota* 'aviar un pretendent en el ball' (Arbúcies, Santa Coloma, Susqueda, Sant Julià), *fer rabassa* 'fer soques de bruc' (Viladrau), *tenir (im) paciències* 'patir neguit nerviós' (Vilanova de Sau), *tenir pessics* 'tenir gratera' (Arbúcies), *venir de Querós* 'anar desorientat' (Anglès).

Continuant amb l'estratègia comparativa, però posant-nos ara en un nivell de més detall, les comparacions amb altres monografies referides a àrees veïnes, porten a col·lació algunes coincidències lèxiques notables (també de tipus septentrional en força casos):

En trobem, doncs, en la monografia publicada pels senyors Domínguez i Monturiol, de l'any 2001, que tenia com a objecte els parlars de la Garrotxa: *arrinxar-se* 'aproximar-se (també en sentit figurat)' (Amer, la Cellera), *becus* 'ecs (interjecció)' (Amer, la Cellera, Sant Hilari Sacalm, Vilanova de Sau), *canyoca* 'tronc de l'espiga del blat de moro' (la Cellera), *conferència* 'classe particular' (Anglès), *corrou* 'corró' (la Cellera), *enllustrinar* 'enllustrar les sabates' (la Cellera), *entalaiar-se* 'adonar-se' (Amer, Anglès, Susqueda), *estamenyat* 'pallissa' (la Cellera), *estimberri* 'cingle' (Arbúcies, la Cellera), *fumèrria* 'fumera' (Anglès, Arbúcies, Santa Coloma de Farners), *greixando* 'gras' (Anglès, Arbúcies, Santa Coloma de Farners), *lilaina* 'fotesa' (Anglès, la Cellera), *llenguerut* 'malparlat' (Anglès), *manat* 'feix d'objectes' (Anglès, la Cellera, Santa Coloma de Farners), *picassa* 'destral de bosc' (Arbúcies), *xaiejar* 'fer (mala) olor el xai' (la Cellera).

Es troben així mateix elements en comú amb Collsabra, confrontats amb la nostra monografia del 2008: (*a*) *clamar* 'cridar l'animal perquè vingui' (Osor, Sant Hilari Sacalm); *cambreria* 'masoveria petita' (Amer, Osor, Susqueda, Vilanova de Sau); *canic* 'gosset' (Tavèrnoles); *gendra* 'nora, jove', (Susqueda), també a Santa Maria de Corcó, a Collsabra, ALDC, 511; *melica* 'mel que degota de la bresca' (Vilanova de Sau); *xeixa* 'diners (en sentit figurat)' (Espinelles, Tavèrnoles).

I, finalment, podem retreure encara alguna coincidència amb la plana de Vic, segons la referència que en tenim de la monografia de la professora Carme Vilà, del 1989, en la qual, tot i que es para força més atenció a la fonètica i a la morfologia que al lèxic, hi figura tanmateix el substantiu *broca* 'busca del rellotge' (Amer, Osor, Sant Hilari Sacalm), element notori del català central del nord que el DCVB atribuïa exclusivament a l'Empordà.

Cloenda

I bé, només em resta indicar que, havent presentat aquestes notes impressionistes i de caracterització sumària, eixides d'una revisió un xic apressada de les dades, em proposaré des d'ara la continuació dels esbrinaments necessaris per mirar de fixar la posició relativa del català d'aquests indrets dins el conjunt de la llengua. Aquesta fixació —relativa fixació, no cal dir-ho— consistirà en una proposta ben fonamentada d'isoglosses —algunes de les quals ja han estat mig suggerides ací—, de tal manera que tota aquesta informació, afavorida per una representació complementària per mitjà de mapes al·lusius, pugui acomplir els objectius que se n'han d'esperar.

Atesos els meus antecedents, la monografia que ara ens afanyarem a concloure haurà de ser, per força, predominantment de caràcter descriptiu i contrastiu però sens dubte podrà tenir —i això és gairebé inevitable que sigui així— alguna repercussió, alguna implicació o algun punt d'interès en l'ordre històric i en el de les projeccions de futur i d'interpretació del canvi lingüístic. En aquest darrer sentit serà interessant de comprovar l'evolució d'alguns notables aspectes de geovariació. Encongment de l'àrea de *covia*? Eixamplament territorial de *néixer*? Consolidació de la concordança entre el verb *haver-hi* i el seu complement? Encara no ho sabem. Caldrà veure-ho. Consti, això sí, que provarem de trobar-hi respostes i per a això vull comptar, com sempre, amb el vostre ajut i comprensió. Moltes gràcies.

Bibliografia

- ADAM, Montserrat. *El català septentrional de transició: nova visió des de la morfologia*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2006.
- ALDC = Joan Veny-Lídia Pons Grieria. *Atles lingüístic del domini català*. Barcelona: 2001-2008. 4 v. [Obra en curs de publicació]
- BRUGUERA, Fèlix. *Onomàstica osorenca. Toponímia pretèrita i present dels termes municipals i parroquial d'Osor (la Selva)*. Girona: Universitat de Girona, 2006. [Tesi doctoral]
- DCVB = ALCOVER, A. M.; MOLL, F. de B.. *Diccionari català-valencià-balear*. Palma de Mallorca, 1930-1962. 10 v.
- DOMÈNECH I MONER, Joan. *Beget i la seva rogalia*. Barcelona: Agpograf, 1987.
- DORCA, Jordi. *El parlar de Collsacabra: aproximació i assaig de descripció*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2008.
- «Caracterització del vocalisme tònic al terme municipal de Santa Coloma de Farners» dins *Llengua Nacional*
- MONTURIOL, Joaquim; DOMÍNGUEZ, Eloi. *El parlar de la Garrotxa*. Girona: Ràdio Olot, 2001.
- FIGUERAS, Narcís. «Mn. Antoni Alcover a les nostres terres. Anada a les Guilleries i a Sant Hilari Sacalm» dins *Quaderns de la Selva*, 15 (2003), p. 227-238.
- GIRONÈS, Ferran. «Estudi sobre la iodització a Santa Coloma de Farners» dins *Quaderns de la Selva*, 3 (1990), p. 165-181.

- NOVICH I PALAHÍ, Joan. *Inventari de les eines de pagès*. [La Cellera de Ter]: l'autor, 2008.
- PEREA, M. Pilar. *Compleció i ordenació de la Flexió verbal en els dialectes catalans d'A. M. Alcover i F. de B. Moll*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1999. 2 v.
- PLADEVALL, Antoni. «Una terra administrativament esquarterada» dins *Revista de Girona*, 219 (2003), p. 58-62.
- RAMS, Emili. «Els oficis perduts dels bosquerols de les Guilleries» dins *Revista d'Etnologia de Catalunya*, 20 (2002), p. 162-173.
- TARRÉS, Josep. «Terra de refugi» dins *Ausa* (2003), p. 195-203.
- VENY, Joan. *Els parlars catalans: (Síntesi de dialectologia catalana)*. Mallorca: Moll, 2002 [1a ed., 1978]
- VENY, Joan; PONS, Lúdia. *Atles lingüístic del domini català. Etnotextos del català oriental*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1989.
- VILÀ, Carme. *El parlar de la Plana de Vic*. Manresa: Caixa de Manresa, 1989.